

2 Meahcci: Aktivt og levende område, men usynlig i norsk forvaltning

Solveig Joks

Førsteamanuensis, Sámi allaskuvla

Liv Østmo

Tidligere høgskolelektor

Sammendrag

Det er viktig å vise omsorg for områder og samtidig ta vare på dem. I dag er det spesielt viktig med omsorg når forurensing, inngrep og overforbruk av naturressurser både på land og vann er blitt et globalt problem. *Meahcit* (praktiske områder som forsyner folk med ulike former for levebrød) er slike områder der bærekraft er et hovedelement på grunn av at folk henter sin *birgejupmi* (et levesett med en økonomisk, sosial og åndelig profil) derifra, og derfor også tar vare på områdene. Folk kjenner en tilhørighet til sine *meahcit*, og de viser ydmykhet og respekt for både det som er levende og det ikke-levende.

Likevel ser vi at meahcci ikke er en egen kategori i offentlig politikk og forvaltning. Meahcci-begrepet forsøkes tilpasset det norske ordet "utmark" eller det knyttes til friluftslivs aktiviteter. Meahcci har sitt eget innhold og logikk for hvordan man skal *dádjadit* (å finne frem både i det fysiske og i det

mentale landskapet). Derfor bør man ikke oversette begrepet slik at begrepets meningsinnhold endres eller forsvinner. Feil oversetting kan føre oss inn i fremmede verdensforståelser, og over tid kan man risikere at meahcci fremmedgjøres. Offentlig politikk og forvaltning bør heller synliggjøre meahcci-begrepet og gi en forklaring på andre språk.

Folk har opprettholdt nære relasjoner med sine *luomemeahcit* (moltemyrer), *muorjemeahcit* (bærområder), *bivdomeahcit* (jaktområder og fiskevann) og *muorrameahcit* (vedskog). Gjennom disse relasjonene har de opparbeidet seg kunnskaper om meahcit og videreført disse kunnskapene til nye generasjoner. Fortellinger danner bilder av folks relasjoner til områdene og gjør dem levende. Slik gir bruken av meahcci et godt liv og den opprettholder bosettingen i samiske områder.

2.1 Meahcci er fylt med innhold

Meahcci (sing.) eller *meahcit* (plur.) er områder der folk henter levebrød til sin *birgejupmi* (et samisk levesett med en økonomisk, sosial og åndelig profil). Heretter vil samiske begreper og ord bli oversatt til eller forklart på norsk når de brukes første gang i teksten. Dersom de brukes på nytt, vil de bare være på samisk. Forklaringer av alle samiske begreper og ord er lagt ved som appendiks.

I *meahcástallan* (å hente goder fra meahcci) følger *meahcásteaddjit* (personer som driver med meahcástallan) tradisjonelle regler og støtter seg til tradisjonelle kunnskaper. Gjennom meahcástallan har folk lært å tenke på fremtiden, det vil si at meahcci fortsatt skal kunne gi en *birgenláhki* (måten man skaffer seg et levebrød eller en inntekt fra for eksempel fiske eller molteplukking). Regelverket som myndighetene har laget er derimot ikke tilpasset samiske meahcci. Meahcci blir i tillegg oversatt feil og gir dermed en helt annen forståelse enn det som er kjent for samisktalende. Et begrep med et annet innhold enn det opprinnelige, fører oss til en fremmed verden. Vi blir med andre ord drevet bort i fra forståelser som ligger i meahcci-begrepet.

Samene har opp gjennom tidene skaffet seg ulike *birgenláhki* meahcci. De har fisket, jaktet på dyr og fugler, plukket bær og sanket andre vekster. I tidligere tider var det også vanlig at folk hadde *meahccelájut* (utslåtter). Hvert hushold hadde sin *muorrameahcci* (vedskog) og folk drar fremdeles i dag til *muorrameahcci*. Meahcci har gitt folk trygghet fordi der har man fått *birgejupmi*. Man kan si at uten meahcci hadde det vært vanskelig å *birget* (å klare seg i alle livets situasjoner, slik som økonomisk, sosialt, kunnskapsmessig og åndelig) i samiske områder. Det har derfor alltid vært viktig å skjytte om jakt-, fangst-, fiske- og sankingsområder slik at ikke *birgenlágít* (plur. måter man skaffer seg et levebrød eller en inntekt fra, for eksempel fiske eller molteplukking) går tapt. Tanken om bærekraft er ikke forenlig med overforbruk. Forfedre og -mødre hadde videreført *birgenláhki* til nye generasjoner. Likeledes må også de fortsette å vedlikeholde meahcci slik at den forblir hel og uten skader, og på den måten sikres *birgejupmi* til framtidige generasjoner.

Vi har valgt å bruke begrepet *ceavzilvuhta* (bærekraft) i stedet for *bistevašvuhta* som ofte brukes for det som på norsk heter "bærekraft". *Ceavzilvuhta* er et dekkende begrep når det er snakk om at både mennesker og andre levende vesener skal *birget* (å klare seg i alle livets situasjoner økonomisk, sosialt, kunnskapsmessig og åndelig) men ingen av disse er evigvarende. Meahcci var viktig i Sápmi fordi den ga folk nyttevarer og inntekter. I følge en tidligere Kautokeinooprest, er livet til de samiske fastboende mer lik reindriftssamene enn jordbrukerne, fordi de driver med meahcástallan:

...{fastboende og deres arbeid} er knyttet til utmarken, til fiskevann, utslåtter, mosefjell m.m. og mindre til den flekk jord huset står på, ser i det hele på gården sin mere med flyttlappens øyne enn med bondens øyne: alt tilhører ham til bruk, men han har ikke den eiendomsbevissthet og stedbundethet som en bonde, hvor generasjoner har arbeidet med samme jord

(P. L. Smith, 1938: 316).

Innholdet i begrepet meahcci er undersøkt av flere, blant annet (Schanche 2002; Østmo & Law 2018; Joks m.fl. 2020; Sámediggi/Sametinget 2016; Valkonen & Valkonen 2019; Aira 2022; Nilsen et al., 2022). Sametinget satte ned en arbeidsgruppe som synliggjorde samisk meahcástallan, og utredet hvor vidt forvaltningen av den var tilpasset behovene til meahcásteaddjit (Sámediggi/Sametinget 2016). Arbeidsgruppa foreslo blant annet at Sametinget burde gjennomføre en helhetlig vurdering av lover og forskrifter, som hindrer folk i å bruke de tilgjengelige lokale ressursene som har vært til nytte for lokalbefolkningen fra gammelt av (ibid.: 30).

Vi spør i dette kapittelet hvordan meahcit kommer til uttrykk i folks bruk av meahcci, og hvordan den blir tilsidesatt i offentlig forvaltning. Meahcci blir i dag oversatt feil til andre språk, som for eksempel norsk, og vi drøfter hvordan en annen forståelse enn den opprinnelige, kan påvirke betydningen av meahcci. Til slutt spør vi hvordan *birgejupmi* og meahcástallan hører sammen, og hvordan folk på grunnlag av *birgenlágít*, har vist omsorg for meahcit og dermed sikret bærekraft.

Dette bokkapittelet bygger på innsamlede data fra meahcástallan, som f.eks. *Iodden* (vårvinterjakt på ender), fiske, eggsanking og molteplukking. Disse dataene og analysene er publiserte i filmer, rapporter og vitenskapelige artikler. Vi anvender også fortellinger til å underbygge våre argumenter. Fortellingene har vi hentet fra skriftlige kilder, og i tillegg bruker vi fortellinger som vi selv har hørt. I forbindelse med skrivingen av dette bokkapittelet, har vi også intervjuet en eldre meahcásteaddji som vi her kaller for Áslat. Han har drevet med meahcástallan siden han var barn, både ute ved kysten og i innlandet. Vi har også innhentet informasjon fra nettsidene til Finnmarkseiendommen (FeFo) for å vite hvordan de forholder seg til meahcci.

2.1.1 Meahcci er fraværende i dagens offentlige forvaltning

I dagens nasjonale lover og forskrifter er ikke meahcci blitt definert som en egen kategori.

Politikerne og forvaltning kan på bakgrunn av manglende kunnskaper gjøre feil beslutninger som kan utradere samiske praksiser som meahcástallan.

Norske myndigheter vil da risikere å arbeide imot bestemmelser i FN's Naturavtale FN's Naturavtale COP 15, 2023 og FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 27. I disse dokumentene understrekes det at urfolk har rettigheter til å utøve sin kultur og sine praksiser. I FN's Naturavtale slås det i tillegg fast at urfolk og lokalsamfunn spiller en viktig rolle i forvaltningen av naturmangfoldet og at de er "partnere når det gjelder bevaring, restaurering og bærekraftig bruk." (FN's Naturavtale COP 15, 2023: C. 7a.). Det legges også vekt på at i gjennomføringen av naturavtalen, skal urfolks og lokalsamfunns skikker, seder kunnskaper og rettigheter sikres og i tillegg "skal ingenting i dette rammeverket tolkes slik at det innskrenker eller opphever de rettigheter urfolk allerede har eller måtte erverve i framtiden." (ibid.).

Vår erfaring at meahcci ikke er en egen kategori i norsk forvaltning, finnes det heller ingen statistikk om bruken av meahcci. Det ser heller ikke ut til at FeFo opererer med kategorier som gjør det mulig å synliggjøre den reelle bruken av meahcci. Statistikk fra småvilt-, storvilt-, og statistikk om lodden, kommer fram i FeFos jaktrapporter (FeFo/Finnmarkseiendommen 2023). Det er forståelig at det ikke finnes statistikk som viser all tradisjonell virksomhet i meahcci, siden det ikke er mulig å lage og det er kanskje heller ikke ønskelig med en slik statistikk. Likevel er det verd å merke seg at FeFo som forvalter meahcit i Sápmi, ikke nevner viktige virksomheter i meahcci som snarefangst av ryper, fiske og molteplukking (ibid.). Dersom en skulle lage statistikk for meahcástallan, burde det skje på en rettferdig måte slik at de opprinnelige kategoriene til meahcci blir synligjort.

Det er verd å merke seg at Finnmarkseiendommen (FeFo) som forvalter 95 prosent av Finnmarks arealer, oversetter ordet *friluftsliv* til meahcástallan (FeFo/Finnmarkseiendommen 2024). I Sápmi er friluftsliv å betrakte mer som lek enn et fornuftig arbeid, og ofte hører man folk kalle det for *joavdelastin*. I Konrad Nielsens ordbøker er det et eksempel som viser hvordan ordet brukes: "joavdelasai čuoigat" som oversettes til norsk "gå på ski uten at det er nogen nytte i det" (Nielsen 1979: 409). Meahcástallan er aldri blitt betraktet som joavdelastin, og det har heller vært det motsatte, nemlig at folk har skaffet seg birgenláhki i meahcci.

2.1.2 Oversettelse gir feil beslutningsgrunnlag

Meahcci er først og fremst et område der folk henter birgenláhki, det vil si et område for tradisjonell virksomhet. Meahcit i Finnmark forvaltes nå av FeFo (Finnmarkseiendommen). I tillegg til norsk, bruker også FeFo samisk språk på sine nettsider (FeFo/Finnmarkseiendommen). Som tidligere nevnt er meahcástallan og *friluftsliv* satt opp med innholdsmessig samme betydning. På FeFos nettsider er det blant annet skrevet om turstier, de såkalte *perleturer*. FeFo skriver at alle har rett til å ferdes i meahcit i Norge, med

bakgrunn i *allemannsretten*. Under fanen meahcástallan finner en molteplukking når en trykker på fanen buohkaidriekti (allemannsrett) og der vises det til Finnmarkslovens §§ 23 og 25 der det sies at alle har rett til å plukke molter på Finnmarkseiendommen (fefo.no).

Jakt, fangst og fiske som er en naturlig del av meahcástallan, ligger i henhold til FeFos kategoriseringer, utenfor kategorien meahcástallan (ibid.). På FeFos nettside, er "Skog og ved" oversatt som "Meahcci ja muorat". Disse er under kategorien "Næring". Dersom FeFos nettsider er oversatt fra norsk, er det forståelig at begrepet meahcci ikke synliggjøres slik den brukes i Sápmi. Dersom meahcástallan skal kunne komme fram i riktig form, bør det først skrives om meahcci på samisk ut ifra den samiske forståelsen. Når det er snakk om meahcástallan, er det naturlig at samiske ord og begreper anvendes. Det blir feil å bruke begreper som kommer fra et helt annet bruksområde, slik som "friluftsliv" som FeFo anvender. Friluftsliv bygger på en vitenskapelig verdensforståelse som deler verdenen mellom natur og kultur (Østmo & Law 2018). I meahcci derimot er det ikke skille mellom natur og kultur slik vi vil drøfte senere i dette bokkapitlet. En feil oversettelse til andre språk medfører problemer for samisktalende og spesielt meahcásteaddjit, til å finne riktig informasjon. Dersom det skal bli forståelig, bør en bruke de samiske begrepene og forklare innholdet. Ord og begreper er sentrale i kommunikasjon, og dersom denne skal lykkes, må deltakerne i kommunikasjonen ha en felles forståelse.

2.1.3 Feil i oversetting fører oss inn i en fremmed verden

Dersom vi begynner å bruke begreper som meahcci, med et annet innhold enn ordets opprinnelige betydning, kan etter hvert feil bruk endre innholdet i begrepet, slik at det blir et helt annet enn det opprinnelige. Innholdet blir tilpasset andre språk og andre folks verdensforståelser. Slik kan innholdet i begrepet meahcci tømmes og et nytt legges til. En bør derfor unngå å tvinge begreper med et bredt innhold, inn i et fremmed begrep som har et annet innhold. Da er det bedre å bruke begrepene slik de er og heller forklare dem.

På samisk har begrepet *luondu* i lang tid vært oversatt til det som på norsk kalles *natur* og på engelsk *nature* (Joks et al., 2020). I samisk språk finnes det ikke et begrep for natur med betydningen av at den ligger utenfor mennesket og at mennesket ikke er en del av den. I samisk forståelse er *luondu* knyttet til mennesker og dyr, og det brukes når en skal beskrive et annet menneske eller et dyr. En kan for eksempel si at det menneske har en god *luondu*, som betyr at det er en del av vedkommende. Når vi til daglig hører at natur blir brukt til noe annet enn å beskrive mennesker eller dyr, kan det føre til endringer i vår verdensforståelse.

Meahcci er et begrep som det ikke finnes et tilsvarende begrep i andre språk. Likevel hører vi folk bruke ord

som *utmark* eller samisk *utmark*. Begrepet *utmark* kommer i fra jordbruket, og hører sammen med *innmark* som beskriver eiendommer som er innenfor gjerder (Østmo & Law 2018). *Utmark* er område som befinner seg på utsiden av gjerdet. I forskriften om endret bruk av *utmark* i Finnmark, er *meahcci* brukt som et tilsvarende begrep. Begrepet *utmark* forklares slik:

Begrepet utmark forstås som mark som ikke regnes som innmark så som gårds plass, hustomt, industriområder, dyrket mark, engslått og kulturbeite for husdyr samt liknende område hvor allmenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker, jf. friluftsløven § 1a."

(Forskrift 29.6.2023 nr. 1248, § 3).

Meahcci befinner seg også utenfor gjerdet, men forskjellen mellom *utmark* og *meahcci* er at de har ulike innhold. *Meahcci* betyr, slik vi har forklart tidligere, et levende område som har sine egne uskrevne regler for hvordan en skal *dádjadit* i *meahcci*, det vil si å finne frem både i det fysiske og i det mentale landskapet. Grunnlaget for vår mentale bevegelse, er vår verdensforståelse, eller med andre ord hvordan vi er lært opp til å bevege oss i *meahcci*. *Dádjadit* er med andre ord å finne fram både fysisk og mentalt som for eksempel "jeg kunne ikke *dádjadit* (finne) hjem etter stien eller at jeg kunne ikke *dádjadit* (fatte) at jeg ikke var alene i *meahcci*".

2.1.4 Bruk av fremmede begreper tømmer innholdet til *meahcci*

Når *meahcci* oversettes feil, blir folk fratatt sine relasjoner med både det levende og ikke-levende, både det som alltid er synlig og det som ikke alltid er synlig eller det som ikke er synlig for alle. Feil oversetting fører også til at folks forståelser om hvordan en skal *dádjadit* i *meahcci* eller i ulike *meahcit*, forsvinner (ibid.). Begreper som *utmark* tvinger oss til situasjoner som har en helt annen logikk enn *meahcci*-begrepet. *Meahcci* er et tradisjonelt virksomhetsområde (Valkonene & Valkonen 2019). En kan beskrive *meahcci* som område der det er ulike arbeidsoppgaver til ulike tider (Joks & al., 2020). *Utmark* kan være et "tomt" område, og der trenger en ikke å praktisere verdier som å beære og å vise respekt for områder, dyr og det som ellers måtte være der samtidig som man selv er der. En viktig verdi er å kommunisere med *meahcci* og ikke om den (Schanche 2002).

En fortelling som den ene av forfatteren er blitt fortalt, viser hvordan kommunikasjon med *meahcci* kunne arte seg. Det er en fortelling om en eldre mann som alltid gikk til *meahcci* før arbeidet med utslåtter startet. Han fortalte området og alt som levde der at de snart skulle komme dit for å slå gress. Han lovet området at de ikke skulle forstyrre noen der. Denne historien viser hvordan folk respekterte *meahcci* og alt som befant seg der. Når

folk som ikke kjenner innholdet i *meahcci*, forsvinner slike fortellinger. Gjennom fortellinger har folk lært å *dádjadit* i *meahcci*, og disse er fortsatt viktig å bli påminnet om.

Dersom *utmarks*begrepet anvendes som et tilsvarende begrep for *meahcci*, kan det medføre at nyttiggjøringen av *meahcci* sine goder blir begrenset. Vi antar at det neppe vil ha like store konsekvenser at en sti som brukes til rekreasjon forsvinner, mens dersom stans i motorisert ferdsel til et fiskevann fjernes, vil det ha store konsekvenser både for fiskevannet og for de menneskene som henter birgenláhki derifra. Vannene blir ødelagte og birgejupmi til folk vil forsvinne.

2.2 *Meahcci* er et levende område som har sin egen logikk

Meahcci er blitt til gjennom relasjoner mellom mennesker, områdets landskap, dyr og andre som beveger seg der (Joks et al., 2020). Hvordan mennesket forstår *meahcci* beror på hvordan folk har lært å *dádjadit* der, gjennom fortellinger og egne erfaringer (Joks 2007). Verdensforståelse er en sentral faktor for vår *dádjadeapmi*. Den er med på å bestemme hvordan vi velger å bevege oss i våre områder. *Meahcci* er et slikt område der folk *dádjadit* etter bestemte forståelser og etiske regler. En kjent regel er for eksempel at en må spørre om lov til å sette opp *lávvu* (Balto 2023). *Lávvu* skal ikke settes opp på en sti, og der skal det heller ikke tennes bål (Rybråten et al., 2024). En bør også spørre om lov før en begynner å bygge hus på et nytt sted. Asta Balto og Gudrun Kuhmunen skriver at det å spørre om lov til å bygge et hus, viser folks ydmykhet overfor naturen, og i dette ligger en tanke om å fremme bærekraft (Balto og Kuhmunen 2014).

2.2.1 *Meahcci* er mangfoldig

Meahcci har fått sitt innhold gjennom samenes egne relasjoner til områder (Joks et al., 2020). Ulike *meahcit* har betegnelser som forteller om hva slags arbeidsoppgaver det er snakk om, slik som *luomemeahcci* (moltemyr).

Foto: Joks. *Luomemeahcci*, moltemyr.

Lignende betegnelser som viser til arbeidsoppgaver er *bivdomeahcci* (jakt-, fangst- og fiskeområde), *muorrameahcci* og *muorjemeahcci* (område der man plukker bær) (ibid.). *Meahcit* er områder der situasjonen bestemmer hvilken *meahcci* det er snakk om. Hvor du drar, og hva du gjør, er situasjonsbestemt. Derfor er ikke *meahcci* eller *meahcit* bestemte steder med klare grenser. Det er blant annet utallige *luomemeahcit*. Samtidig kan et område som er *muorjemeahcci* om høsten, være *muorrameahcci* om våren og høsten. Samme område kan derfor ha ulike betegnelser som varierer i henhold til tid og situasjon. En kan si at *meahcci* er konkret og spesifikk slik det kommer fram i samisk språk (ibid.). Alle skjønner hva en person skal foreta seg når han eller hun skal til *luomemeahcci*. Det er derimot umulig å sjekke på kart for å finne navnet på stedet vedkommende skal til, fordi en ikke har nok informasjon om stedet, hvis en ikke kjenner vedkommende godt og vet hvor personens *luomemeahcci*, *bivdomeahcci* eller *muorrameahcci* befinner seg.

2.2.2 Man skal ikke jakte på fugleunger som er på størrelse med et eple

Samiske tradisjonelle *meahcásteaddjit* (personer som driver med *meahcci* virksomhet) er ikke enige med statens retningslinjer om hvor og når man bør jakte. (Østmo 2021). For eksempel åpner statens forskrift opp for rypejakt tidlig på høsten, nemlig fra 10. september¹. Snarefangst av ryper starter senere, det vil si 1. november². Da er rypa allerede hvit. I de offentlige forskriftene er det satt av nøyaktig dato for når jakta starter, mens *meahcásteaddjit* vurderer tilstanden til rypa før de begynner å jakte. De offentlige forskriftene for jaktstart samsvarer dermed ikke med det som *meahcásteaddjit* anser som best egnet tidspunkt for jakta.

I Sápmi kan man høre sterk motstand mot den tidlige jaktstarten på ryper, for da er rypekyllingene ennå små. Aslak er en eldre mann som har vokst opp i tanadalen. Han har ferdes i *meahcci* siden barndommen, og beskriver dagens rypejakt slik:

Vi begynte å sette rypesnarer i november, men i dag jaktes det på rypekyllinger som ikke er større enn et eple. Rypejakta skulle ikke ha begynt før i oktober. Da hadde rypekyllingene vært større. Jeg begynte aldri å drive fangst eller jakt på hare og rype, før de var blitt hvite. Det var tillatt å drive med fangst og jakt fram til 3. april. Jeg begynte å sette rypesnarer da jeg var sju år

¹ Se Forskrift om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jaktsesongene fra og med 1. april 2022 til og med 31. mars 2028.

² Se overfor nevnte forskrift.

gammel, og jeg fangstet og jaktet til 1999, og den 3. april tok jeg ned alle rypesnarer som jeg hadde ute og sa "aldri mer". Da var det enda mye ryper. Snarefangst av ryper ødela ikke bestanden, men når man jakter på rypekyllinger om høsten, ødelegges rypebestanden fordi en må skyte 4 rypekyllinger for at de skal tilsvare en voksen rype. Derfor bør en absolutt ikke jakte i september.

Aslak synes det er galt at folk her nord må følge de samme fangst- og jaktforskriftene som folk sørpå. Her hekker rypa mye seinere, og kyllingene flyr også seinere enn i sør.

Han drar heller ikke til *meahcci* i hekketida. Fuglene skal få være i fred når de skjøtter om kyllingene sine. Men når kyllingene har kommet på marka, drar han til *meahcci* for å felle og kviste trær. Han tar ikke en pause i vedhogsten om høsten, selv om FeFo har pålagt han å stoppe opp under elgjakta fordi det forstyrrer jakta.

Aslak forteller at faren hans pleide å *loddet* (jakte på ender på vårvinteren) helt til 1950 tallet. Da ble det forbudt med lodden på vårvinteren. Innbyggerne i Kautokeino har ennå rett til å drive med lodden, selv om lodden er pålagt betydelige begrensninger. I loddenrapporten kommer det fram at fuglungene skal få lov til å bli store, og at fuglene ikke skal forstyrrer når de ligger på reir (Østmo 2021). Det samme fortelles i sjøsamiske områder:

Gamle folk forbød før i tiden barn å puste i et fuglerede. Hvis de gjorde det, forlot fuglen redet og ungene. Jeg husker at vi barn holdt pusten, når vi kiket inn i et fuglerede"

(Larsen 1950: 45).

Folk plukker egg som fuglen ikke har nådd å ruge slik at de er blitt varme. Når egget er *čevttut/čeaktu* (ingen tegn til kylling i egg), er det et godt egg. (Nilsen et al., 2022). En skal heller ikke ta flere egg enn det man trenger (ibid.). På samme måte er det når en fisker, en skal ikke tømme vannet.

2.2.3 Et friskt vann skal ha fisk i alle størrelser

Når en fisker i et vann, må man ta hensyn til at der er fisk i alle størrelser. Da sier man at vannet er *guollái* (et vann er *guollái* når det er fisk i alle størrelser) (Østmo 2021: 37). Aslak forteller at han ikke har sett så mange garnfiskere de siste 30 årene. Han tror at årsaken er at folk ikke orker å dra langt av gårde i *meahcci* for å fiske bare med ett garn, som det er lov å fiske med. Når

vi spør Aslak om hva som skjer med fiskevann hvis det ikke fiskes der, svarer han at det blir ødelagt og nevner et område der det ikke er lov å fiske annet enn om vinteren. Før var det tre kilos røyer der, og for to år siden da han var en tur der i påska og fisket på isen, fikk han et par 50 grams røyer. I enkelte fiskevann er det makk på fisken fordi det ikke lenger fiskes der. For Aslak ville det vært *jávredikšun* dersom de unge hadde fått rettigheter til å fiske et visst kvantum fisk. *Jávredikšun* vil si å legge forholdene til rette for at fisken skal ha best mulige forhold, for eksempel ved å rydde elveutløp og elvemunninger og dermed sikre gjennomstrømning i vannet. Det burde vært laget et regelverk som sier at en ikke kan fiske mer enn i to netter med seks garn, men det er selvsagt avhengig av størrelsen på vannet. Det må alltid være størrelsen på vannet som bestemmer hvor lenge en kan fiske med seks garn. Aslak forteller om hvordan han selv lærte å fiske av bestefaren:

*Da jeg begynte å fiske for første gang sammen med min bestefar i Rávdojohka, hadde han 20 garn som vi satte ut. Med en gang vi så at vi ikke fikk flere enn 20 fisk til sammen i de 20 garnene, da sa bestefar: "Nå slutter vi." På den tiden var det bomullsgarn. Nå må en bruke forstørrelsesglass for å kunne se garnet. Den gang var det store maskevidder, men nå er maskevidden slik at tommelen nesten ikke går igjennom. Den gang var det bomullsgarn, nå er det nylongarn som en nesten ikke ser i vannet. Det er skadelig dersom man setter for mange garn i vannet for da blir vannet ødelagt. Enhver som drar til et vann for å fiske, burde først spørre eldre folk om hvordan man bør fiske der. Det holder ikke bare å dra til et vann og kaste ut 2-3 garn og ikke tenke over om det ble fisk igjen i vannet. *Jávredikšun* betyr at du fisker i vannet, og at du ikke bruker for mange garn.*

Aslak har en klar formening om hvordan man bør drive med *jávredikšun*. Uten menneskelig aktivitet og arbeid, holdes ikke vannet friskt. Men de som vil fiske i et vann, må vite hvordan man gjør det. En ukyndig person skal ikke bare sette ut garn uten å ha rådført seg med kyndige personer på forhånd.

Love og regler har gjort sterke begrensninger på sjøsamenes bruk av meahcci (Birkely 2011). Blant annet er det ikke lov å sette ut flere enn tre garn. Slike begrensninger førte til at det ikke lenger var lønnsomt å fiske for dem som tidligere pleide å skaffe seg inntekter av fiske. Etter hvert ble det slutt på fiske, noe som førte til at det ble mye småfisk igjen, og vannet ble ødelagt (ibid.: 47). Det samme kommer fram i Ressursutvalget for Finnmarksvidda 1978 (ibid.).

2.2.4 Luomemeahcci har gitt mat, inntekter, erfaringer og tilhørighet

Plukking av molter har vært særlig viktig i tidligere tider. Molter var både mat for familien og en handelsvare (Nielsen et al., 2022), og en av birgenláhki fra meahcci som brakte inntekter til folk. Molter selges ennå den dag i dag både til forretninger og til private. I moltetida var det vanlig at hele familien dro til luomemeahcci og de kunne være der i mange døgn. Harriet Aira skriver om hvordan moltene skulle være til glede for alle:

Disse praksiser viser intern samisk tradisjon for hvordan familien/slekta fordeler ressurser slik at ressursene blir et gode for mange, også for de som av ulike grunner ikke kan gå langt for å hente seg moltebær. På denne måten blir moltebærmyrene/stedene fordelt ut fra behov, og slik deling har blitt som en norm eller regel, som også har blitt en praksis som følges fra generasjon til generasjon

(Aira 2020/2021: 15).

De nærmeste moltemyrene tilhørte vanligvis de som bodde i nærheten. Aslak forteller at der han vokste opp, hadde alle sine egne myrer, og han gikk ikke til andres myrer. Folk var enige om fordelingen av myrene. Men dersom det ikke var bær på hans myrer, da kunne han dra til andre myrer som Uvllá myrene eller Ánne myrene. Aslak minnes også at hver husstand hadde egne myrer og muorrameahcci i nærheten. Det var imidlertid ikke slik at man ikke fikk komme innenfor andres vedteig å felle vinterved der. Det er også en tradisjon at folk som kunne gå langt, overlot de nærmeste myrene til eldre mennesker og barn (Rybråten et al., 2024; Aira 2020/2021). Regelen om at alle skulle få plukke molter kan være bygd på tanken om at alle skulle ha birgejummi, og at alle skulle ha muligheter til å komme seg til luomemeahcci.

I luomemeahcci er det også egne retningslinjer for hvordan man skal *dádjadit*. Hvis man for eksempel ser folk på myra, skal man ikke gå dit og plukke, fordi dette ble ansett for å være en stygg handling, og det kunne i tillegg oppfattes som om man jaget personen bort i fra myra (Nilsen et al., 2022). Noen illustrerer en moltemyr med et spiskammer, og man kan høre uttrykket om at man skal ikke trække i andres spiskammers.

Stedsnavn i luomemeahcci forteller om folks forhold til myrene, og disse områdene er viktige for folk (Nilsen 2022). Harriet Aira deler stedsnavn i tre kategorier slik som navn som viser hvordan området eller landskapet ser ut, dernest kan et område ha fått navn etter en person og til slutt er det stedsnavn som forteller om hendelser som har skjedd der eller som skjer der fremdeles (Aira 2020/2021:17).

I Porsanger er Inggájeaggi (Ingamyra) som forteller at der pleier Inga å plukke molter (Nilsen 2022).

Det er også ei myr der som heter Morššajeaggi (hvalross myr) fordi der er en pals som ser ut som hvalross (ibid.). I Tysfjord forteller en molteplukker at hun/han ikke bare plukker for å plukke, men områdene tilhører henne/han (Aira 2020/2021:12). Også i Porsanger fortelles det om folks følelse av tilhørighet til sine moltemyrer, se Nilsen et al., 2022.

2.2.5 Strenge grenser i meahcci samsvarte ikke med birgejupmi

Bruken av meahcci godene har vært forbeholdt bygdefolket. Ingen skal holdes utenfor. Likevel følger man med andre meahcásteaddjit. Det er en sosial kontroll når det gjelder meahcástallan, og ingen vil vel ha et dårlig rykte på seg som man kan oppleve, dersom man ikke har oppført seg ordentlig eller fulgt de uskrevene reglene for meahcci.

Folk måtte alltid ha i tankene at man i framtiden også skulle kunne hente birgenláhki i meahcci. Man kan stille seg spørsmål om det var tanken om framtidig birgejupmi, som gjorde at meahcásteaddji holdt meahcci vedlike; man jaktet ikke på fuglunger, man drev med jávredikšun og på myra plukket man ikke umodne molter. Folk har forklaringer til måter de tar vare på sine egne områder. For eksempel pleier man ikke å felle alle trær, men la noen voksende trær bli igjen for å beskytte nye trær som vokste opp. Selv om det var regler for hvordan man skulle dádjadit i meahcci, så fantes det unntak. All bruk av meahcci ble betraktet med blikk på nåtidig og framtidig birgejupmi. Ingen skulle bli uten birgejupmi.

2.2.6 I meahcci må man lære å bevege seg på bestemte måter

Meahcci (sing.) eller meahcit (plur.) er områder som ligger utenfor bostedet, vanligvis dreier det seg da om fjell-, dal- eller viddeområder. I Kautokeino sier man at meahcci er det området man kommer til når man drar fra hjemmet (Schanche 2002). Meahcit er også praktiske områder der det er mange ulike ressurser som har gitt folk birgenlágít. I Tysfjord, i hvert fall i Hellefjorden, er meahcci landskapet mellom fjæra og fjelltoppen. Harriet Aira forklarer det slik:

I miehttse kan folk hugge ved/skaffe til veie ved, plukke bær (multer, tyttebær, blåbær, krøkebær), og samle never og sanke andre ting, og også jakte på fugler. Miehttse befinner seg i landskapets lavere liggende del (terreng), og som oftest på sjøsiden for de som bor ved fjorden

(Aira 2022: 66).

I meahcci henter folk ved, plukker bær, samler never og jakter på sjøfugl. Tidligere hadde man også meahccelájut i Tysfjord (ibid.). Meahcci er område for samisk virksomhet, og utfra dette begrepet er det dannet nye ord

som beskriver virksomhetens art slik som bivdomeahcci og luomemeahcci (Joks et.al., 2020). På svensk side av Sápmi brukes også begrepet *boazomeahcci* (område der reinen befinner seg til enhver tid) (Skaltje 2005).

Folk har klart seg i meahcit under forhold med stadige endringer. For å kunne dádjadit har folk anvendt tradisjonell kunnskap som man har lært av foregående generasjoner, samtidig som man har tatt i bruk egne erfaringer og egen kreativitet. Åndelighet er en del av det å dádjadit i meahcit, og i Sápmi er det mange fortellinger om hva som kan gå galt dersom man ikke respekterer meahcci (Nergård 2006; Joks 2015; Balto 2023). Det kreves mangfold av kunnskaper til dádjadit. I tillegg kreves det ulike kunnskaper og ferdigheter til ulike typer meahcci.

2.3 Mennesket klarer seg nok, om så et år på en stein som ligger rett under vannoverflaten

2.3.1 Birget

Birget betyr i korthet om det å klare seg. Det er et begrep som har en sterk tilknytning til meahcci og meahcástallan. Når man drar til meahcci, må man forberede seg godt slik at man klarer seg i alle slags situasjoner. Birget brukes også i andre sammenhenger. Barn skal kunne klare seg i livet. Foreldre mener da at barna skal klare seg økonomisk, sosialt og de skal ha opparbeidet seg tilstrekkelig med kunnskaper og ferdigheter. Birget er også blitt avledet til andre ord, slik som *birgetmeahttun* (uslåelig eller vanskelig). Dersom hunden er birgetmeahttun betyr det at det er vanskelig å styre den eller dersom man ikke har kunnet smi en kniv, kan emnet ha vært birgetmeahttun.

Birget favner også om hvordan mennesket relaterer seg til sine omgivelser og kommuniserer med dem, både de levende og ikke-levende skapningene. Et menneske som kan, vet og dádjadit, kan birget i alle situasjoner, *vaikko ovtta jagi čáhcegeađggi alde* (om så ett år på en stein som ligger ute i vannet, rett under vannoverflaten), slik det sies i ordtaket. I birget dreier det seg også om bærekraft og hvordan mennesket klarer seg med sin kunnskap, viten og sine ferdigheter (Aikio 2010).

Birgenláhki forteller på hvilken måte og hvilke muligheter man har for å klare seg økonomisk. Det er et konkret begrep som forteller om måten man skaffer seg et levebrød eller en inntekt fra, for eksempel fiske eller molteplukking. Hele familien var engasjerte i det arbeidet som ga dem birgenláhki, men nå er det ikke slik lenger. Asta Balto skriver om mangelen på birgenláhki på følgende måte: "Når birgenláhki i små samiske bygder endres, når arbeidet begrenses til 9-16, og arbeidsbetingelsene er etter storsamfunnets kriterier, da begrenses tradisjonelle gjøremål og videreføringen av disse" (Balto 2023: 129-130)³.

³ Vår oversettelse.

I våre dager er det blitt vanlig at folk har lønnsarbeid og i tillegg henter de goder fra meahcci til sin birgejumpi. Man kan muligens sammenligne birgenláhki med dagens næringer, men næringsbegrepet betyr en spesialisering av birgenláhki, og da kan andre birgenlágít falle bort. Man kan spørre seg om det da fortsatt er snakk om samisk birgejumpi.

2.3.2 Birgejumpi

Birgejumpi er slik tidligere forklart, en del av folks og samfunnets levesett med en økonomisk, sosial og åndelig profil (Porsanger & Guttorm 2011). Birgejumpi som er knyttet til meahcci er en prosess som forteller hvordan folk kan birget og *ceavzit* (klare seg, overleve og få et godt liv) i sine meahcit. I tillegg dreier birgejumpi om å skjøtte meahcit og ikke overforbruke dem slik at de forblir i god stand (ibid). Til sist handler det likevel om hvordan birgejumpi gir folk et godt liv (Aikio 2010).

I melding til Stortinget om Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen understrekes bruken av meahcci som helsebringende:

Blant positive ressurser i det samiske samfunnet som kan bidra til å fremme folkehelse peker flere av innspillene på tradisjonell samisk kultur. Utmarksnæringer, som jakt, fiske og sanking, bidrar til fysisk aktivitet som oppleves som nyttig

((Meld. St. 12 (2023 -2024), s. 10)).

Forutsetningene for birgejumpi er at man har kunnskaper om miljøet, områdene og de fornybare godene som meahcci gir. For samer for eksempel som bor ved en lakseelv, har laksefiske alltid vært en viktig birgenláhki (Joks 2015). Man fisket både til eget bruk og for salg slik at man fikk inntekter (ibid). Laksefisket ga også folk muligheter til å være ute, møte andre mennesker og få et avbrekk fra den vanlige jobben. Selv om laksefiske kunne være et tungt arbeid, ga dette fisket folk et godt liv (ibid).

Vi drøfter her noen av kunnskapene og verdiene som er knyttet til meahcástallan, slik som åndelighet, omsorg for meahcci og bærekraft. Å kunne kommunisere, er også en viktig kunnskap. I det virkelige livet er ikke disse kunnskapene og verdiene oppstykkede, men de hører sammen og fremstår som en helhet.

2.3.3 Åndelighet

Åndelighet og verdensforståelse hører sammen. Asta Balto (2023: 128) skriver at grunnlaget for verdensforståelsen er at meahcci ikke er menneskenes objekt, men mennesket deler livet med alt levende som puster. Mennesket kan også anse myr, vann og trær og ikke-levende som viktige kommunikasjons- og samhandlingspartnere (Kuokkanen & Balto 2024).

Dette forteller om hvilken plass mennesket anser seg selv for å ha i verden. Mennesket er ikke alene i meahcci, og bestemmer heller ikke over meahcci, været, månen og årstidene (ibid). Mennesket er derimot underlagt fenomenene, samtidig som det har en nær relasjon til de skapningene som måtte være der. Å vise ydmykhet og takknemlighet er en sentral verdi når man skal nyttiggjøre seg av godene i meahcci. Å respektere og vise takknemlighet, er en samisk skikk som styrker og fornyer menneskets tilhørighet til meahcci (Kuokkanen og Balto 2024: 26).

Åndelighet og verdensforståelse gir mennesket mening i livet, og muligheter til å se seg selv i en større sammenheng. Selv om en person anser seg selv som kristen, kan likevel samisk verdensforståelse følge med (Balto 2023). Åndelighet og verdensforståelse kommer fram i spesielle situasjoner, bant annet i meahcci (Nilsen et al., 2022). Det er imidlertid ikke vanlig å snakke høyt om samiske åndelige ritualer, men samtidig vet vi at disse har fulgt en fra barnsben av. Den ene av dette kapitlets forfattere husker blant annet hvordan hennes mor lærte henne å vise takknemlighet til moltemyra som hadde gitt dem molter. Hun løftet armen for å vise hele moltemyra takknemlighet. Hun både takket og velsignet myra for at den ga dem molter. Hun sa: "*Sivdniduvvon lehkos dát luomejeaggi mii lea addán munnuide valjis luopmániid!*" "Velsignet være denne myra som har gitt oss mye molter!" Det skal nemlig ikke tas som en selvfølge at myra alltid gir molter. Luomemeahcci er lik et fiskevann, noen ganger gir den, andre ganger gir den ikke (Østmo & Law 2018).

Lovisa Mienna Sjöberg (2018) forklarer at *sivdnideapmi* eller velsignelse er en del av hverdagslivets handlinger og ofte brukt i kristen sammenheng. Hun mener likevel at begrepet *sivdnidit* kan være eldre enn kristendommen i Sápmi. Ved å velsigne får man god kontakt med sine omgivelser og andre vesener i verden, slik som vann, fisk, trær og det som ikke er levende.

I Kautokeino har det fra gammelt av vært vanlig å loddet. Der fortelles det at når en spiser andekjøtt, skal man ikke rive i stykker skjelettet (Østmo 2021: 45). Når man er ferdig med å spise fuglen, skal man bringe skjelettet ut og legge den under et tre og takke og velsigne den. På den måten viser man fuglen ydmykhet og takknemlighet. Man skulle heller ikke loddet i *sáiva* (et hellig vann med dobbelt bunn, gjerne rundt) for der skulle fuglene få være i fred (ibid.). Disse handlingene forteller om den nære relasjonen folk har med endene og gjessene, og hvor folk verdsetter det meahcci gir dem.

Når folk snakker om at meahcci gir, kan det være med bakgrunn i begrepet *bivdit*. På samisk sier vi *bivdit guliid* (å fiske med garn eller not), men *bivdit* betyr også at vi spør om noe.

Vannet svarer da ved å gi oss fisk eller å ikke gi oss noe (Østmo & Law 2018). Folk vet at været, månen og årstida bestemmer hvordan fisken beveger seg, men til syvende og sist er alt avhengig av om vannet eller meahcci gir noe.

Foto: Liv Østmo. Anders Persen Siri holder på å trekke inn nota.

2.3.4 Å kjenne meahcit

Mennesket skal kunne nyttiggjøre seg de godene som meahcci gir. Hva som er nødvendig kunnskap, viten og dádjadeapmi, er avhengig av hvilken meahcci man skal til og hvilke goder man er ute etter. Mennesket må kunne ferdes varsomt i meahcci. Man må kjenne områdene, vannene, stiene og sporene.

Solveig Joks (2007: 60) bruker begreper som se, kjenne og dádjadit når hun beskriver om hvordan barn lærer i reindrifta. Kautokeino kommunes loddenuvalg brukte disse begrepene for å beskrive hvordan barn lærer å loddet når de er med foreldrene (Østmo 2021). Det aller viktigste er å lære å kjenne igjen fuglene, det vil si hvordan hver enkelt art kommer ned fra en lang flytur, hvordan de oppfører seg, hvordan de flyr og hvor de lander. De lærer også å kjenne igjen fuglene på lyd, størrelse og fjærdrakt. Det å lære å kjenne er også avhengig av øyne og ører. Barna lærer å se, få øye på og oppdage fugler. Dersom de er ved et vann eller en elv, må de også lære å holde øye med isen og om vannet stiger. Dádjadit begrepet handler også om å lære å vurdere om det er mulig å bevege seg på isen (Østmo 2021: 33-35). Når de bruker blikket, skal de ta i bruk det de voksne har forklart og det de selv har erfart. Det å se er også viktig når man ferdes i meahcci. I Kautokeino hvor ender er viktig, stopper folk opp ved vann der fuglene pleier å hekke (Østmo 2021). Folk kartlegger hvor mye fugl det er på vannet. De undersøker fugleartene og vurderer hvor store kullene er i vannene. All denne informasjonen tar de i betraktning når de neste vårvinter vurderer fuglebestandene.

Det å vurdere fuglebestanden eller dyrebestanden er viktig. Hver vårvinter samles folk enten ved elva eller et vann og bruker kikkerten for å se hvilke ender som har ankommet (Østmo 2021). De vet blant

annet at havella, kvinanda og svartanda foretrekker å sitte på isen, og at toppanda liker å dykke for å beite litt for så å sette seg på isen (ibid.). Folk teller imidlertid ikke fugler, men de vurderer bestanden. De sammenligner og vurderer om det er flere toppender i år enn i fjor eller tidligere år. De ser etter om svartanda har kommet. Folk diskuterer med hverandre, og sammenligner situasjonen med tidligere år (ibid.).

Kunnskaper om meahcci har, på samme måte som i andre tradisjonelle områder og virksomheter, utviklet seg gjennom tidene og blitt formidlet videre fra generasjon til generasjon (Porsanger & Guttorm 2011). Hver generasjon fornyer kunnskapene og tilpasser dem til endrede forhold og nye utfordringer (Aikio 2010). Folk møtes og diskuterer kunnskaper og erfaringer de har fått med seg i livet, og på den måten får de også sjekket kunnskapens holdbarhet. Like viktig som å dele kunnskaper med hverandre, er også å ha gode relasjoner til naboer og andre personer som befinner seg i din nærhet.

2.3.5 Kommunikasjon

Sigvald Persen skriver om hvor viktig det er å kunne kommunisere for å kunne birget eller klare seg:

For det første var det kunnskapen om livberging, med de ressurser man hadde til rådighet. Men det var også en kunnskap om hvordan man måtte klare seg i et fredelig fellesskap, for strid er resurskrevende og måtte unngås

(Persen 2011: 15).

Det er viktig å kunne kommunisere og enes med nære slektninger og naboer slik det kommer frem her. Mennesket må kunne *birgehallat* (å kunne klare seg sammen og samhandle på en positiv måte) med andre, og spesielt med dem som bruker den samme meahcci som man selv. Dersom man ikke evnet å kommunisere, kunne det oppstå unødvendig krangel. Det å være sosial er viktig, for da får man også betydningsfull informasjon og hjelp ved behov. En liten hendelse i en siida der reindriftssamene holdt på med kalvemerking, illustrerer betydningen av et fredelig fellesskap. Det var også to fremmede til stede, som fortalte en nylig ankommet person om at det hadde oppstått en voldsom krangel mellom to grupper. Etter en liten stund dro den nylig ankomne til reininnhegningene. Der satt to eldre menn som tilhørte hver sin gruppe og diskuterte hvorvidt en simle hadde kalvet den våren. Den nylig ankomne spurte kona til den ene mannen hvordan mennene kunne sitte der så fredelige og snakke sammen. Kona svarte: "Vi kan ikke kutte alle bånd. Vi må kunne kommunisere slik at vi birgehallat". Dette eksemplet forteller hvor viktig god kommunikasjon er for folk som har *birgenláhkki* (måten man skaffer seg et levebrød eller en inntekt fra, for eksempel fiske eller molteplukking) i et felles område.

I perioden mens det foregår lodden i Kautokeino er det særdeles viktig å kunne kommunisere med andre *loddejeaddjit* (personer som driver med lodden, det vil si vårvinterjakt på ender). Da får man informasjon fra andre om noen har observert ender, hvilke ender som allerede er ankommet, om det holder på å bli flom i elva og om hvordan isen er, enten i elva eller på et vann der man kan loddet. Folk møtes i bygda og utveksler informasjon. De ringer til hverandre eller de møtes ved et vann, og på den måten får de nødvendig informasjon. Samme form for kommunikasjon skjer i moltetida. Folk forhører seg om moltene er rede for å plukkes, og på hvilke områder man kan finne molter. Er de på åpne myrer eller i kratt. Det å kommunisere om meahcci er også *ovttastallan* (det å samhandle i nære relasjoner) som Asta Balto og Rauna Kuokkanen (2024) skriver om. Det blir nære samhandling mellom folk med tilhørighet til de samme meahccit.

Kommunikasjon skjer ikke bare mellom mennesker, men også mellom mennesker og dyr, fugler eller insekt i meahcci. Det er vanlig at fugler bringer informasjon (Ryd & Ryd 2017). I Sápmi er det for eksempel kjent at skjæra er *diidaloddi* (fugl som bringer et budskap). Også andre dyr og insekter bringer budskap. Det er en fortelling om en av forfatterens far som sto og fisket på elvebredden sammen med sin kamerat. Plutselig slapp faren fiskestanga, og sa at nå må de dra hjemover. Han så en humle som fløy svært lavt, og da visste han at det ville bli tordenvær. Mennene kom seg akkurat hjem før tordenværet.

En kommunikasjonsform som var vanlig i tidligere tider var å kommunisere med meahcci ved hjelp av *sieidi* (samisk offerstein). Selv om det ikke snakkes mye om dette i våre dager, hender det at folk tyr til fiske-

sieidi når de fisker. Å kunne kommunisere med både mennesker og ikke-mennesker, er nødvendig for at man skal kunne klare seg i meahcci og ellers i livet.

2.3.6 Å ha omsorg for meahcci, gir bærekraft

Folk sier at jorda skal være uten skader og meahcci skal leve, når det er snakk om moderne inntrenging. De mener at meahcci holder seg fruktbar og frisk, når folk nyttiggjør seg av meahcci for på denne måten tar man hensyn til meahcci sitt behov for fornyelse. I rapporten om samisk utmarksbruk i Kautokeino kommer det frem at samtlige av dem som ble spurt, mente at fiskevann blir ødelagt dersom det ikke fiskes der (Riseth et al., 2009: 86). Dette kan blant annet bety at fiskevann jábmot (at mesteparten av fisken dør i et vann, og bare fisk med de beste egenskapene overlever). Samtidig blir skogen til krattskog, reinlavet forsvinner og mosen overtar. I slike områder er det ikke gode vekstforhold, og det er heller ikke beite for fisk og dyr. Derfor er lokalbefolkningen imot å verne områder (Riseth et al., 2009: 148-149). Når områder er vernet, kan man stille spørsmål om disse områdene fortsatt er en del av samisk meahcci etter en samisk forståelse. Meahcci er først og fremst et tradisjonelt aktivitetsområde, og dersom man ikke lenger kan dra dit og nyttiggjøre seg av de godene som er der, kan det ikke lenger kalles for meahcci.

Til nyttiggjøring av godene som er i meahcci, inngår også det å tenke grundig over hvordan man selv viser omsorg for meahcci gjennom sine handlinger. I all nyttiggjøring må man ta hensyn til bærekraft (Kuokkanen og Balto 2024). Mennesket må ikke ta mer enn det som trengs (Østmo & Law 2017). Man bør også rydde lávvu- og bålplassen sin for at den ikke skal være til bry for andre levende vesener.

Visse områder og visse meahccit er svært viktige for folks tilhørighet og birgejupmi (Kuokkanen og Balto 2024). I dagens elgjakt i Finnmark som FeFo forvalter, trekkes det lodd om hvem som får hvilket jaktfelt. En elgjeger får ikke komme til samme jaktfelt hvert år. Derfor får ikke jegerne samme tilknytning til et område som for eksempel molteplukkere, fiskere og tradisjonelle laksefiskere som bruker de samme områdene hvert år. Man kan spørre seg om elgjegere da vil vise samme omsorg for området, som de som har sine egne meahccit. Folk i tanadalen har egne lakseplasser som de kjenner godt, og ofte hører man folk bemerke at de som har fisket på det samme stedet siden de var barn, kjenner hver en stein der (Joks 2015). Turister fisker også flittig i Tanaelva, men deres stangfiske er lettere å flytte til andre elver, i motsetning til den tradisjonelle laksefiskeren som er knyttet til et bestemt sted i elva. Det ser ut til at bestemte steder er viktige i tradisjonelle gjøremål. Det å vise ydmykhet og takknemlighet til meahcci som gir av sine goder, er også en del av birgejupmi (Østmo & Law 2017).

Mennesket må lære å nyttiggjøre seg av godene på en bærekraftig måte, samtidig som hun/han må ta hensyn til meahcci sitt fornyelsesbehov. Når man fisker i et vann, må man også vurdere om vannet har behov for jávredikšun, og man bør derfor legge merke til om det er fisk i alle størrelser i vannet (Østmo & Law 2017). Lærdommen er derfor at hva enn mennesket gjør i meahcci, må man tenke på fornying, og bare da kan både meahcci og folk klare seg. Det å hente til birgejupmi, krever beredskap og fleksibilitet for å kunne håndtere endrede forhold, slik som klimaendringer og andre utfordringer. Det er ikke sikkert at man finner molter der man plukket året før fordi det kan hende at myrene er helt svarte. Mennesket må tilpasse egen birgejupmi til foranderlige årstider, vær, månefaser og arbeidskraft. Man kan ikke dra til meahcci når som helst; man kan ikke følge kalenderen og datoer, men tilpasse seg været, månen og årstidene.

Samer er et urfolk, og slik som mange andre urfolk, har de utnyttet de godene som finnes i deres områder på en bærekraftig måte, uten å overforbruke dem. De forente nasjoner (FN) har gjennom Naturavtalen løftet fram urfolks og lokalsamfunns viktige omsorgsrolle, og hvordan mangfold og bærekraft er blitt opprettholdt. Naturavtalen vil også sørge for at urfolks og lokalsamfunns rettigheter, kunnskaper og herunder tradisjonell kunnskap, verdensforståelser, verdier og skikker (FN's Naturavtale COP 15, 2023). Meahcci har sine egne kunnskaper, verdier, skikker og verdensforståelse som bør respekteres dersom FN avtalen skal kunne nås. Det første steget til respekt er å ta meahcci sitt eget ståsted på alvor.

2.4 Grunntanken i meahcástallan er birgejupmi og bærekraft

Meahcci er selvstendig, og den bør også få stå på egne ben også i framtida slik at meahcci praksiser ikke forsvinner. Meahcci er fylt med ulike birgenláhkki, medpraksiser, fortellinger, joik, stedsnavn, hendelser og disse er videreført fra generasjon til generasjon. Disse vekker bilder i folk, og gir en følelse av tilhørighet når det er snakk om meahcci og meahcit.

Tradisjonelle kunnskaper og verdier tilknyttet meahcci er viktige når man nyttiggjør seg av det meahcci tilbyr. Kunnskapene forteller også om hvordan man best kan vise omsorg for meahcci. De etiske reglene minner oss om hvordan vi skal oppføre oss i meahcci, slik som når man kan fiske, hvor mye man kan fiske og når på året man kan fiske. Meahcci har andre regler enn det myndighetene har bestemt for meahcci områder. Derfor bør man lage et eget regelverk for meahcci og frigjøre meahcci fra friluftsløven, fordi meahcci og friluftsløvens utmark står i et motsetningsforhold til hverandre slik vi har diskutert og beskrevet i dette bokkapittelet. Når man er i meahcci er det snakk om arbeid, og ikke fritidssysler som omfattes av friluftsløven.

Meahcci og birgejupmi går hånd i hånd. Innebakt i birgejupmi ligger en forståelse av at man også skal ta vare på den. Det gjør meahcci bærekraftig. Disse kunnskapene og forståelsene bør det forskes mer på og resultatene må synliggjøres. Det er også viktig å formidle disse til yngre generasjoner slik at de også får mer kunnskaper om samiske verdensforståelser. I tillegg bør meahcci behandles rettferdig, og derfor bør dette begrepet ikke oversettes tilfeldig, men heller forklares. Problemet med oversettelse er at den kan føre oss inn i fremmede forståelser. Det er en form for kolonialisering når samiske begreper blir oversatt til fremmede begreper som allerede er fylt med innhold, og som ikke samsvarer med det meahcci er kjent for. Feil oversettelse kan sees på som en fortsettelse av fornorskningen som det nylig er blitt publisert en flere hundresiders rapport om (Sannhets- og forsoningskommisjonen 2023).

Meahcci er et begrep som ser ut til å være kjent over hele Sápmi, og det er også i bruk i de fleste samiske områdene. På lulesamisk heter det miehttse og på sørsamisk miehtjiesdajve. Det ser ut til at det også er likhetspunkter i det nordsamiske og det lulesamiske innholdet i meahcci, slik det kommer fram i dette bokkapittelet. En slik felles forståelse forteller om meahcci sin betydning i Sápmi.

Noen tilrådninger

- Meahcci-begrepet må bli behandlet på en selvstendig måte fordi det har et eget innhold.
- Meahcci må uttrykkes i offentlige dokumenter, og være et grunnlag for beslutninger.
- Meahcci-begrepet må ikke forsøkes oversatt til allerede etablerte begreper, men heller bruke begrepet og forklare betydningen av den.
- Myndighetene bør følge opp Sametingets utredning om meahcástallan (Samediggi/Sametinget 2016).
- Samiske birgenlágit bør være sentrale dersom meahcci skal bli brukt til annet formål eller det planlegges endret bruk av meahcci.
- Det bør startes et arbeid med å identifisere hvordan meahcástallan kommer til uttrykk gjennom meahcci-begrepet og birgejupmi, og hvordan den kan avspeiles i offentlig politikktvikling og offentlig planlegging.

Gáldut

- Aikio, Aimo 2010: *Olmmošhan gal birge. Áššit mat ovddidit birgema*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Aira, Harrieth 2020/2021: *Moattebelagis sáme sebrudagá – histávrrá ja kultuvrra/ Mangfoldige samiske samfunn – historie og kultur. Láttagahttem - sáme árbbedábálasj máhtudahka, identitietta ja kultuvrra. – Bårjås: 4-25.*
- Aira, Harrieth 2022: Duobddága – sija ja sámevuoda friddjasaje. – *Sámi dieđalaš áigečála*: 55-81.
- Balto, Asta 2023: *Sámi bajásgeassin : árbevierut, ealáskahttit, ođasmahttit*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Balto, Asta & Kuhmunen, Gudrun 2014: *Máhttáhit iežamet ja earáid! - sámi iešmearrideapmái, nášuvdnahukseimii ja jodiheapmái. Máhttáhit – omskola dem och oss! - samisk självbestämmande och samiskt ledarskap. Máhttáhit – Re-educate them and us! - Sámi self-determination, nation-building and leadership*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Birkely, Hartvig 2011: Om sjøsamenes næring ressursutnyttelse i Porsangerfjorden. – Sigvald Persen & Svanhild Andersen (doaimm.), *“Den gang var det jo rikelig med fisk”. Lokal kunnskap fra Porsanger og andre fjorder. Artikler med utgangspunkt i Fávllis-nettverket*. Indre Billefjord: Sjøsamisk kompetansesenter. 22-48.
- FeFo/Finmarkseiendommen 2023: “Vår arv til fremtiden” “Min árbi boahhteáigái”. Årsrapport. <https://issuu.com/finmarkseiendommen/docs/fefo_a_rapport_2023?fr=xKAE9_zU1NQ>
- FeFo/Finmarkseiendommen: Om FeFo. <<https://www.fefo.no/om-fefo/>> (1.9.2024).
- Forskrift om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jaktseongene fra og med 1. april 2022 til og med 31. mars 2028 (FOR-2024-04-05-568).
- FN's Konvensjon om sivile og politiske rettigheter, art. 27, 1966. Konvensjon om sivile og politiske rettigheter
- FN's Naturavtale COP 15, 2023: Norsk oversettelse av vedlegg til beslutning CBD COP15/4 Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework.
- Joks, Solveig 2007: *Boazodoalu máhtut áiggis áigái: etniid doaibma árbevirolaš oahpaheamis boazodoalus*. Dieđut 3/2007. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta.
- Joks, Solveig 2015: *“Laksen trenger ro”. Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området*. UiT Norges arktiske universitet.
- Joks, Solveig & Østmo, Liv & Law, John 2020: Verbing meahcci: Living Sámi lands. – *The Sociological Review Monographs* 68 (2): 305-321. doi: 10.1177/0038026120905473
- Kuokkanen, Rauna & Balto, Asta Mitkijá 2024: Ovtastallan: sámiid relašunalitehta ja dan vierut. – *Sámi dieđalaš áigečála* (1). doi: 10.7557/sda.7362
- Larsen, Anders 1979: *Mærrasámiid birra*. Acta Boealia. Tromsø: Tromsø museum.
- Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen*. Meld. St. 12 (2023–2024) regjeringen.no
- Nergård, Jens-Ivar 2006: *Den levende erfaring: en studie i samisk kunnskapstradisjon*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Nielsen, Konrad 1979: *Lappisk (samisk) ordbok. Lapp Dictionary. Vol. II G-M. 2*. Oslo: Aschehoug.
- Nilsen, Steinar 2022: Sanking og landskapsforståelse, hvordan snakker vi om det? Retrieved from <https://www.meron.no/index.php/merons-blogg/entry/283-sanking-og-landskapsforst%C3%A5else,-hvordan-snakker-vi-om-det>
- Nilsen, Steinar & Joks, Solveig & Andersen, Svanhild 2022: Lubmen- ja mannenpraksisat Porsággus – mo mearrasámi guovllu olbmot dájdadit iežaset birrašiin. – *Sámi dieđalaš áigečála*: 7-30. doi: 10.7557/sda.7033
- Persen, Sigvald 2011: Lokalhistorien, kunnskapen og demokratiet. – Svanhild Andersen & Sigvald Persen (doaimm.), *“Den gang var det jo rikelig med fisk”. Lokal kunnskap fra Porsanger og andre fjorder. Artikler med utgangspunkt i Fávllis-nettverket*. Indre Billefjord: Sjøsamisk kompetansesenter. 15-21.
- Porsanger, Jelena & Guttorm, Gunvor 2011: *Árbediehtu-fágasuorggi huksen/Building up the Field of Study and Research on Sami Traditional Knowledge (árbediehtu)*. – Jelena Porsanger & Gunvor Guttorm (doaimm.), *Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics*. (Vol. 1/2011). Guovdageaidnu: Sámi instituhtta. 13-57.
- Retningslinjer for endret bruk av utmark i Finnmark (FOR-2007-06-11-738). Lovdata. (2023).
- Riseth, Jan Åge & Solbakken, Jan Idar & Kitt, Heidi 2009: Meahcásteapmi Guovdageainnus. Naturbruk i Kautokeino. Fastboendes bruk av meahcci i Kautokeino kommune og konsekvenser ved etablering av naturvernområder. Utredningsoppdrag for Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen.

- Rybråten, Stine & Aira, Harrieth & Andersen, Svanhild & Joks, Solveig & Nilsen, Steinar 2024: Mijá duobddága: Sankingspraksiser i samiske kystområder – relasjoner, verdier og bærekraft. – *Tidsskrift for samfunnsforskning* 65, Utg.1: 46-61. doi: <https://doi.org/10.18261/tfs.65.1.3>.
- Ryd, Yngve & Ryd, Lilian 2017: *Doahkke - fågelflock. Samiska fågelnamn och myter. Tjuona - fjällgåsens hemligheter*. Skellefteå: Ord & visor förlag.
- Sámediggi/Sametinget 2016: Meahcci - identitehta, kultuvrra ja birgejumi vuodđun-Raporta sámedikki meahccebargojoavkkus, guovvamánu 29.b.2016.
- Sannhets- og forsoningskommisjonen 2023: *Sannhet og forsoning : grunnlag for et oppgjør med fornorskningpolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*: rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen : Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023 : Dokument 19 (2022-2023).
- Schanche, Audhild 2002: Meahcci, den samiske utmarka. – Svanhild Andersen (doaimm.), *Samiske landskap og Agenda 21: kultur, næring, miljøvern og demokrati*. Dieđut 1/2002. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta. S. 156-170.
- Sjöberg, Lovisa Mienna. (2018). *Att leva i ständig välsignelse. En studie av sidvidit som religiös praxis*. Universitetet i Oslo, det teologiske fakultet.
- Skaltje, Maj-Lis 2005: *Luondu juoiggaha*. Guovdageaidnu: DAT.
- Smith, P. L. 1938: *Kautokeino og Kautokeino-lappene : en historisk og ergologisk regionalstudie*. 34. Oslo: Aschehoug.
- Solbakk, Aage & Solbakk, Mihku 2006: *Bálvvosbáikkit ja noaiddesvuohhta Deatnogáttis*. Tana, Kárášjohka: Deatnogátti sámiid searvi, ČállidLágáduš.
- Valkonen, Jarno & Valkonen, Sanna 2019: On local knowledge. – Thomas Hylland Eriksen & Sanna Valkonen & Jarno Valkonen (doaimm.), *Knowing from the indigenous North : Sámi approaches to history, politics and belonging*. London: Routledge. 12-26.
- Østmo, Liv 2021: *Lodden-en kulturbærende sedvane*. En utredning om lodden i Guovdageaidnu. <<https://www.regjeringen.no/contentassets/599e20155d0d4a72ad38d25ca3d08f4c/lodden-en-kulturbærende-sedvane-i-guovdageaidnu-en-utredning-om-lodden-i-guovdageaidnu-april-2021.pdf>>
- Østmo, Liv & Law, John 2017: On Land and Lakes; Colonizing the North. – *Technospre Magazine*.
- Østmo, Liv & Law, John 2018: Mis/translation, Colonialism, and Environmental Conflict. – *Environmental Humanities* 10 (2): 349-369.

Appendiks: Samiske ord og begreper – norsk oversettelse

Samisk	Oversettelse
Birgehallat	Å kunne klare seg sammen, samhandle på en positiv måte
Birgejupmi	Et levesett med en økonomisk, sosial og åndelig profil
Birgenláhki (sing.) Birgenlágit (plur.)	Måter man skaffer seg et levebrød eller en inntekt fra for eksempel fiske eller molteplukking
Birget	Å klare seg i alle livets situasjoner, økonomisk, sosialt, kunnskapsmessig og åndelig
Birgehallat	Å kunne klare seg sammen, samhandle på en positiv måte
Birgetmeahttun	Uslåelig eller vanskelig
Bistevasvuolta	Bærekraft
Bivdit	Å jakte, drive med fangst eller fiske eller å be om noe
Bivdit guliid	Å fiske med garn eller not
Bivdomeahcci	Jakt-, fangst- og fiskeområde
Boazomeahcci	Område der reinen befinner seg til enhver tid
Čeavttut/čeaktu	Ingen tegn til kylling i egg
Ceavzit	Å holde ut, klare seg, overleve og få et godt liv
Ceavzilvuolta	Bærekraft
Dádjadit	Å finne frem både i det fysiske og i det mentale landskapet. Grunnlaget for vår mental bevegelse er vår verdensforståelse, eller med andre ord, hvordan vi er lært opp til å greie oss i livet
Diidaloddi	Fugl som bringer et budskap
Guollái	Et vann er guollái når det er fisk i alle størrelser der
Jábmot	Det at mesteparten av fisken dør i et vann. Bare fisk med de beste genene overlever
Jávredikšun	Legge forholdene til rette for at fisken skal ha best mulige forhold, for eksempel ved å rydde elveutløp og elvemunninger og dermed sikre gjennomstrømning i vannet
Loddejeaddji (sing.) Loddejeaddjit (plur.)	Personer som driver med lodden det vil si vårvinterjakt på ender
Loddet	Å jakte på ender på vårvinteren
Luomemeahcci	Moltemyr
Meahcástallan (Substantiv) Meahcástallat (Verb)	Det å hente goder fra meahcci
Meahcásteaddji	En person som driver med tradisjonell virksomhet i meahcci
Meahccelájut	Utslåtter på naturlige enger og myrer i meahcci
Meahcci (sing.) Meahcit (plur.)	Praktiske områder som forsyner folk med ulike former for levebrød og gir folk birgenláhki.
Muorjemeahcci	Område der man plukker bær
Muorrameahcci	Vedskog
Ovttastallan	Det å samhandle i nære relasjoner

Sáiva	Et hellig vann med dobbelt bunn, gjerne rundt
Sieidi	Samisk offerstein.
Sivdnideapmi	Velsignelse
Sivdnidit	Å velsigne